

فصلنامه‌ی مطالعات ملی؛ ۸۸ سال بیست و دوم، شماره‌ی ۴، ۱۴۰۰، زمستان، صص ۱۵۹-۱۳۷

لینک نتیجه مشابهت‌یابی: https://hamyab.sinaweb.net/Ci_result/details/0ADB4F560B77C66C/10%

Doi: 10.22034/RJNSQ.2021.291126.1294

Dor: 20.1001.1.1735059.1400.22.88.7.7

بررسی رابطه هویت ملی و رفتار محیط‌زیستی در بین دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز

نوع مقاله: پژوهشی

اصغر میرفردی*

درنا سلامتیان**

E-mail: Amirfardi@shirazu.ac.ir

E-mail: D.salamatian@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۳/۲۸ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۰/۹/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۹/۲۴

چکیده

تخریب محیط‌زیست زندگی بشر را تهدید می‌کند. این مقاله با بهره‌گیری از روش پیمایشی به بررسی رفتار محیط‌زیستی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز (در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸) و رابطه آن با هویت ملی و ابعاد آن (سرزمینی، سیاسی، تاریخی و فرهنگی) پرداخته است. تعداد ۴۰۰ نفر به‌عنوان حجم نمونه تعیین و با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای متناسب با حجم نمونه‌ها انتخاب شدند. پرسشنامه رفتار محیط‌زیستی بکار گرفته شده توسط میرفردی و همکاران (۱۳۹۶) و پرسشنامه هویت ملی به کار گرفته شده توسط میرفردی و ولی‌نژاد (۱۳۹۷) استفاده شد. برای ارزیابی اعتبار پرسشنامه از اعتبار سازه و صوری و برای تعیین پایایی آن، از هماهنگی درونی ابزار به روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. داده‌ها به‌وسیله نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شد. یافته‌ها نشان داد که متغیر رفتار محیط‌زیستی با متغیرهای هویت ملی و بعد سیاسی هویت ملی در سطح ۹۵ درصد و با بعد تاریخی هویت ملی در سطح ۹۹ درصد رابطه مستقیم و معناداری دارد. همچنین رفتار محیط‌زیستی با توجه به مقطع تحصیلی در سطح ۹۹ درصد دارای تفاوت معناداری بود. متغیرهای مستقل ۱۰ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین نمودند. نتیجه اینکه هویت ملی و به‌ویژه بعد تاریخی آن نقش مهمی در رفتار محیط‌زیستی مسئولانه دارد.

کلیدواژه‌ها: رفتار محیط‌زیستی، هویت ملی، دانشجویان، دانشگاه شیراز، ایران.

* دکتری تخصصی جامعه‌شناسی، دانشیار بخش جامعه‌شناسی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران (نویسنده مسئول).

** دانشجوی دکتری بخش جامعه‌شناسی دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

مقدمه و طرح مسئله

یکی از مهم‌ترین عناصر زندگی انسان، محیط‌زیست است. از دیدگاه جهانی، آب و خاک و هوا سه عنصر اصلی محیط‌زیست انسانی تلقی می‌شوند (طاهری و طاهری، ۱۳۹۳: ۱). از زمان‌های بسیار دور انسان با محیط‌زیست خود ارتباط پایدار و مستمر داشته است، اما رشد جمعیت، دستیابی به اختراعات علمی و حرکت به سمت جامعه مدرن و صنعتی، زمینه بحران‌هایی را پدید آوردند. در دهه‌های اخیر، افزون بر بحران‌های اقتصادی، اجتماعی، ارزشی و سیاسی که تهدیداتی جدی محسوب می‌شوند، مشکلات و بحران‌های محیط‌زیستی نیز به فهرست بحران‌های جهانی افزوده شده‌اند (سرمدی و معصومی‌فرد، ۱۳۹۴: ۳۹). فاجعه محیط‌زیستی آرامش و امنیت انسان را از بین می‌برد و زندگی وی را تهدید می‌کند (مختاری ملک‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲).

بر اساس گزارش عملکرد محیط‌زیستی کشورها در سال ۲۰۱۸، ایران رتبه ۸۰ را از مجموع ۱۸۰ کشور به دست آورده است (عبداللهیان و اسدی، ۱۳۹۷، ۶۹). بر اساس گزارش ۲۰۱۸ سازمان ملل، ایران یک دوازدهم از فرسایش خاک جهان را به خود اختصاص داده است؛ درحالی‌که تنها یک درصد از خاک جهان به کشورمان تعلق دارد (درویش، ۱۳۹۸). از نظر مفهومی، رفتارهای محیط‌زیستی؛ مجموعه‌ای از کنش‌های افراد جامعه نسبت به محیط‌زیست است که در یک دامنه گسترده، احساسات، تمایلات و آمادگی‌های ویژه برای رفتار نسبت به محیط‌زیست را در برمی‌گیرد (حاجی‌زاده میمنندی و همکاران، ۱۳۹۳: ۸۳). نوع رفتار افراد با محیط‌زیست می‌تواند پیامدهای محیط‌زیستی گوناگونی داشته باشد. در این زمینه، می‌توان از دو گونه رفتار محیط‌زیستی مسئولانه و غیرمسئولانه نام برد (عقیلی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۳۹).

کنش‌ها و رفتارهای محیط‌زیستی ضمن این‌که بر بیشتر مسائل و تهدیدات محیط‌زیست تأثیر می‌گذارند، خود نیز از عواملی تأثیر می‌پذیرند (قادری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰). پژوهش‌های گوناگون نشان داده‌اند که عوامل گوناگونی بر رفتارهای محیط‌زیستی تأثیر دارند که از جمله آن‌ها می‌توان به هویت ملی (کارگاوسی و همکاران، ۲۰۱۹: ۱۴۵؛ بریک و همکاران، ۲۰۱۷: ۲۲۶ و پراتی و همکاران، ۲۰۱۷: ۱۷۶) اشاره نمود.

یکی از مفاهیم اساسی که انسان در طول زندگی فردی و اجتماعی خویش با آن درگیر بوده است، هویت است. از نظر جامعه‌شناسان، هویت از طریق زندگی در جامعه و مقایسه فرد با دیگران و یافتن شباهت‌ها و تفاوت‌ها به دست می‌آید (گلابی و

همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۱). یکی از مهم‌ترین ابعاد هویت، هویت ملی است. هویت ملی، مجموعه‌ای از احساسات مثبت نسبت به عواملی است که منجر به ایجاد هویت بخشی و یکپارچگی مردم در سطح یک کشور می‌شود (اکبری و عزیزی، ۱۳۸۶: ۲۸۰). پاردی و ویلس (۲۰۰۷) هویت ملی را بخش مهمی از هویت می‌دانند که منجر به شناسایی ویژگی‌های سیاسی و فرهنگی افراد در جامعه می‌شود. هویت ملی، دارای ابعاد مختلفی از جمله فردی و جمعی است. هویت ملی در بعد فردی به سؤال من کیستم پاسخ می‌دهد و در بعد جمعی، به بررسی رابطه فرد با دیگران در سطح جامعه می‌پردازد (پاردی و ویلس، ۲۰۰۷: ۶۸).

محیط‌زیست به‌عنوان امانتی از نسل‌های آینده و مهم‌ترین منابع طبیعی ملی برای ادامه زندگی انسان‌ها در یک سرزمین، نیازمند توجه علمی و عملی است و با توجه به جایگاه آن در زیست‌بوم یک ملت، می‌تواند پیوند پویایی با هویت ملی در یک گستره سرزمینی داشته باشد. محیط‌زیست و منابع طبیعی از مهم‌ترین منابع زیستی مردم یک سرزمین است و پاسداشت آن‌ها نیازمند همگرایی در نگرش و رفتار مردم درباره این منابع است. اهمیت منابع طبیعی و محیط‌زیستی در جهان امروز به‌گونه‌ای است که به استناد برخی مطالعات (کاظمی، ۱۳۷۳؛ فرجی و رنجبر حیدری، ۱۳۹۶؛ منشادی و اسمعیل‌زادگان، ۱۳۹۶) رقابت بر روی منابع آب و خاک ریشه برخی از اختلافات، درگیری‌ها و ژئوپلیتیک بین کشورهای هم‌جوار است. با توجه به اهمیت هویت ملی و محیط‌زیست، تبیین پیوند بین هویت ملی و رفتار زیست‌محیطی نیازمند بررسی علمی است.

در پیوند با هویت ملی و رفتار محیط‌زیستی، و با نگاهی به برداشت بنیادی به منافع جمعی (در زمینه محیط‌زیست) و همبستگی در گستره سرزمینی (هویت ملی) این انتظار وجود دارد که اقشار و گروه‌های مختلف به تناسب میزان هویت ملی خود، رفتارهای محیط‌زیستی متفاوتی را به نمایش می‌گذارند. دانشجویان به‌عنوان طبقه پیشرو، پیشاهنگ و بانشاط جامعه می‌توانند نقش مهمی در زمینه‌ی رفع و یا کاهش دامنه مسائل اجتماعی از جمله مسائل محیط‌زیستی داشته باشند. دانشگاه شیراز به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین و جامع‌ترین دانشگاه‌های کشور که حدود ۱۹ هزار دانشجو (دانشگاه شیراز، ۱۳۹۹) از اقصی نقاط ایران به‌ویژه استان‌ها و شهرستان‌های هم‌جوار در آن به تحصیل می‌پردازند، می‌تواند نقش مهمی در زمینه‌ی رفتار محیط‌زیستی و مشارکت در برنامه‌های آموزشی، پژوهشی و اجرایی مرتبط با محیط‌زیست ایفا نماید. از این‌رو،

پژوهش کنونی، بر آن بوده است تا به شناسایی علمی وضعیت رفتار محیط‌زیستی و رابطه آن با هویت ملی و ابعاد آن در میان دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز پردازد و به این پرسش پاسخ دهد که: آیا رابطه معناداری بین ابعاد هویت ملی (سرزمینی، سیاسی، تاریخی و فرهنگی) دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز و رفتار محیط‌زیستی آنان وجود دارد؟ افزون بر این، پرسش‌هایی درباره ارتباط بین متغیرهای آموزشی و جمعیت‌شناختی و همچنین طبقه اجتماعی (به‌عنوان متغیرهای فرعی)، از یک‌سو، و رفتار محیط‌زیستی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز، از سوی دیگر، در این مقاله مطرح و مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند.

مروری بر تحقیقات پیشین

با وجود مطالعات گوناگونی که درباره هویت ملی و رفتار محیط‌زیستی انجام گرفته است، پیوند بین رفتارهای محیط‌زیستی و هویت ملی تاکنون کمتر مورد توجه پژوهشگران بوده است. با توجه به مشکلات محیط‌زیستی و ضرورت شناخت زمینه‌های گوناگون مرتبط با رفتارهای محیط‌زیستی، شناخت رابطه هویت ملی و ابعاد آن با رفتارهای محیط‌زیستی یک نیاز علمی است.

مطالعات گوناگونی در زمینه محیط‌زیست در ایران انجام شده است، برای نمونه می‌توان به مطالعه رابطه احساس مسئولیت اجتماعی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی با رفتار محیط‌زیستی (مختاری ملک‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۳؛ ابلیوتیس و همکاران، ۲۰۱۰؛ میرفردی، ۱۳۹۵؛ میرفردی و همکاران، ۱۳۹۶)، دین‌داری و نگرش محیط‌زیستی (میرفردی، ۱۳۹۷)، تفاوت جنسیتی در توجه به گونه‌های زیستی طبیعی (صالحی و همکاران، ۱۳۹۴؛ بنی‌فاطمه و همکاران، ۱۳۹۲)، مشارکت مردم در حفظ منابع طبیعی (دهقانی و همکاران، ۱۳۹۸) اشاره نمود.

همچنین در زمینه هویت ملی مطالعات گوناگونی انجام شده است که هویت ملی را در پیوند با متغیرهایی چون جنسیت (میرفردی و ولی‌نژاد، الف ۱۳۹۶)، دین‌داری (ذوالفقاری، ۱۳۸۶؛ میرفردی و ولی‌نژاد، ب ۱۳۹۶)، ادبیات و متن ادبی (رستگارفسایی و اثنی‌عشری، ۱۳۸۴؛ کمالی و همکاران، ۱۴۰۰؛ پژوهش‌نیا و جعفری، ۱۴۰۰؛ ذوالفقاری، ۱۳۸۶) و سرمایه اجتماعی (میرفردی و ولی‌نژاد، ۱۳۹۷) مورد تحلیل قرار داده‌اند. طاهری دمنه و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای مفهوم تصاویر آینده به‌عنوان ساخت

هویت اجتماعی را مورد تحلیل قرار داده‌اند و نتیجه گرفتند که خوانش نوین از هویت که به آینده می‌پردازد، از نظر سازش با اقلیم جوامع در حال گذار همچون جامعه ایرانی و همچنین از نظر مشارکت جوانان در ساخت دهی به این خوانش از توان انسجام‌بخشی و هویت آفرینی بالایی برخوردار است.

برخی از مطالعات نیز به گونه‌ای به پیوند و ارتباط عناصر هویتی و رفتار محیط‌زیستی پرداخته‌اند. برای نمونه رستگار و ملکی (۱۳۹۶) دریافتند که هویت فرهنگی نقش مهمی در تولید و توزیع محصولات سازگار با محیط‌زیست دارد. فیرتسچ و همکاران^۱ (۲۰۱۸) نشان دادند که هویت بر پاسخ‌های مسئولانه رفتار محیط‌زیستی و بحران محیط‌زیستی اثرگذار است. اسفندیارپور و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی در شهر کرمان دریافتند بین هویت ملی و فرهنگ محیط‌زیستی ارتباط معناداری وجود دارد و این ارتباط در بین میانسالان و سالمندان قوی‌تر از جوانان بوده است. صالحی و پازوکی نژاد (۱۳۹۳) در تحقیقی دریافتند که دانشجویان دانشکده‌های علوم مهندسی، علوم پزشکی و منابع طبیعی دانشگاه مازندران از رتبه‌های بالاتری از دانش و رفتار محیط‌زیستی در مقایسه با دیگر دانشکده‌ها برخوردارند. بریگر (۲۰۱۹) نشان داد که هویت اجتماعی نه تنها به عنوان یک ویژگی فردی بلکه به عنوان یک مؤلفه اصلی در نگرانی و رفتار محیط‌زیستی، نقش مهمی دارد. کارگکووزی و همکاران (۲۰۱۹) دریافتند که هویت، روابط بین ارزش‌های زیست‌کره و هنجار شخصی، نگرش‌ها، هنجار ذهنی و کنترل رفتاری درک شده را تعدیل می‌کند. درویش نوری، کریمی و مربی هروی (۱۳۹۸) و میرفردی (۱۳۹۵) دریافتند که خصوصیات فردی و طبقه اجتماعی افراد بر رفتار محیط‌زیستی مسئولانه اثرگذار است.

مرور مطالعات نشان داد که پیوند بین متغیرهای هویتی و به‌ویژه هویت ملی و رفتار محیط‌زیستی در گستره ملی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین، انجام مطالعاتی که سیمای این تعامل را نشان دهند ضرورت دارند.

چارچوب نظری

شکل‌گیری مفهوم هویت ملی را می‌توان با شکل‌گیری دولت-ملت به معنای امروزی هم‌زمان دانست. هویت ملی، به معنای نگرش مثبت و احساس تعهد به نمادها و عناصر

1. Fritsche, Barth, Jugert, Masson & Reese.

مشترک در یک اجتماع ملی است و از مهم‌ترین نمادهای آن می‌توان به تاریخ، دین، آداب و رسوم و ادبیات یک ملت اشاره کرد (پیشگامی فرد و پولاب، ۱۳۸۷: ۸۸).

به باور اسمیت (۱۳۸۳) ارزش‌ها، سنت‌ها و نمادهای تاریخی یک سرزمین پایه‌های بنیادینی برای هویت‌یابی افراد آن سرزمین و جامعه است. وی هویت ملی را جایگزین مفهوم آگاهی ملی کرد؛ از نظر وی، برای فهم کامل هویت ملی باید تعادل بین اجزای آن یعنی تعادل بین سطوح جمعی و فردی و بین تداوم و تغییر هویت رعایت شود. وی معتقد است که پیشینه واژه هویت ملی به دوران معاصر برمی‌گردد که به صورت گسترده در سده‌های هجدهم تا بیستم در قالب واژگان «آگاهی ملی» و سپس «منش ملی» مورد استفاده قرار گرفته‌اند. اسمیت، حقوق قانونی و وظایف مشترک، سرزمین تاریخی، اساطیر و خاطره‌های تاریخی، اقتصاد مشترک و فرهنگ توده‌ای مشترک را به عنوان ویژگی‌های اساسی هویت ملی برمی‌شمارد (اسمیت، ۱۳۸۳: ۲۹). میلر نیز اشتراک افراد جامعه در ویژگی‌هایی را زمینه پدیدار شدن هویت ملی می‌داند. با این برداشت، هویت ملی در پرتو چنین ویژگی‌های مشترکی که گونه‌ای از حس تعلق افراد به یکدیگر را در پی دارد، پدیدار می‌شود. در نگاه میلر این ویژگی‌های مشترک همان فرهنگ عمومی مشترک است (میلر، ۱۹۹۵: ۲۵). از نظر میلر، کامل‌ترین شکل هویت ملی در مفهوم ملت تبلور یافته است و این مفهوم در ذهن تمام افراد جامعه به صورت مشترک وجود دارد. وی پنج ویژگی برای هویت ملی بر شمرده است: باورهای مشترک، تداوم تاریخی، هویت فعال، سرزمین و مکان مشترک و فرهنگ عمومی مشترک (میلر، ۱۹۹۵: ۲۵). باردی و ویلس نیز، هویت ملی را هم دارای بُعد فردی و هم جمعی می‌دانند؛ در بُعد فردی، این نکته را که ما به عنوان افراد، چه کسی هستیم روشن می‌سازد؛ و در حالت جمعی، به ما کمک می‌کند که خودمان را در ارتباط با جامعه وسیع‌تر، تعریف کنیم (باردی و ویلس، ۲۰۰۷: ۶۸).

یکی از نظریه‌پردازان شناخته‌شده درباره هویت، گیدنز است. به باور گیدنز، در پرتو بازاندیشی اجتماعی در دوران نوین رفتارهای اجتماعی، پیوسته مورد بازبینی قرار می‌گیرند و با بهره‌گیری از اطلاعات نوین، رفتارها و نگرش‌ها مورد بازاندیشی قرار می‌گیرند. گیدنز با مقایسه کردن جوامع سنتی و مدرن در زمینه گروه‌های مرجع و وضعیت انسجام اجتماعی، استدلال می‌کند که گوناگونی مراجع هویت‌ساز، فرآیند هویت‌سازی را دشوار می‌کند. وی بر این باور است که در جوامع سنتی، افراد در واحدهای اجتماعی کوچک، ولی منسجم‌تر قرار می‌گرفتند و هویت‌یابی آن‌ها نیز در همان چارچوب محدود انجام می‌شد؛ ولی در پرتو مدرنیته و گسترش

فضای اجتماعی، هویت‌یابی در چارچوب محدود و معین اجتماعی، کمرنگ می‌شود و انسان‌ها از گستره‌های بیشتری هویت‌یابی می‌کنند (گیدنز، ۱۳۷۸: ۴۷). گیدنز فرد را در جریان هویت‌یابی خود موجودی تنها منفعل و پذیرنده در نظر نمی‌گیرد، بلکه می‌گوید فرد در این فرآیند، به تفسیر هویت خویش می‌پردازد؛ گیدنز تأکید می‌کند که این تعریف چندپاره و گسسته نیست، بلکه از مقداری ثبات و استمرار برخوردار است (گیدنز، ۱۳۷۸: ۸۱). بر اساس اندیشه گیدنز می‌توان فرد را در جریان رشد هویت ملی‌اش موجودی دانست که به تفسیر هویت خویش می‌پردازد. اندیشه‌های گیدنز درباره هویت و هویت‌یابی نشانگر این است که در دوران نوین، گروه‌های مرجع هویت‌یابی گسترش یافته و افراد در پرتو از جاکنندگی زمانی - مکانی خود را از فضای محدود پیشین جدا کرده و از زمینه‌های گوناگونی برای پدیدارسازی ویژگی‌های هویتی خود بهره می‌گیرند.

از نظر جنکینز هویت اجتماعی عبارت است از «شیوه‌هایی که به واسطه آن‌ها افراد و جماعت‌ها در روابط اجتماعی خود از افراد و جماعت‌های دیگر متمایز می‌شوند. هویت اجتماعی، برقراری و متمایز ساختن نظام‌مند نسبت‌های شباهت و تفاوت میان افراد، میان جماعت‌ها، و میان افراد و جماعت‌هاست. شباهت و تفاوت با هم هستند» (جنکینز، ۱۳۸۱: ۳). به سخن دیگر، به باور جنکینز، هویت هم ویژگی همانندی و هم ناهمانندی را در بر دارد (جنکینز، ۱۳۸۱: ۵). با این وجود، این دو به تنهایی راهگشا نخواهد بود؛ چراکه بدون توان شناختن این شباهت‌ها و تفاوت‌ها، هویت معنایی نمی‌یابد. پس فعل «شناسایی»، لازمه هویت است. بر این اساس می‌توان تعریف و تکوین هویت ملی افراد از نظر گیدنز و جنکینز را در تعامل با دیگران و اجتماع دانست؛ اجتماعی که دربردارنده منابع و سرمایه‌های اجتماعی گوناگونی است که می‌توانند شرکت‌کنندگان را در پیوند و تعامل با یکدیگر قرار دهند تا به پیگیری اهداف جمعی بپردازند.

کاستلز نیز با در نظر گرفتن رابطه‌ای تعارض‌آمیز میان ابعاد هویت جمعی، ضمن پذیرش وجود رابطه بین انواع هویت‌های قومی، ملی و فراملی؛ آن‌ها را در تعارض، تأثیر و تأثر بر یکدیگر قلمداد می‌کند (کاستلز، ۱۳۸۰: ۸۴).

استوارت هال، با در نظر گرفتن پدیده جهانی شدن به عنوان عاملی که می‌تواند هویت ملی را به چالش بکشد؛ بیان می‌دارد از طریق تغییر ساختارها و فرآیندهای هماهنگ‌کننده زمان و فضا است که جهانی شدن می‌تواند قدرت تأثیرگذاری بر هویت ملی را دارا باشد (هال، ۲۰۰۰، ۱۵). در واقع، هال، هویت ملی را تحت تأثیر شرایط اجتماعی می‌داند که در پرتو تحولاتی چون جهانی شدن دچار دگردیسی می‌شوند. پیتر برگر و توماس لوکمان ساختارهای اجتماعی تاریخی ویژه را زمینه‌ساز پیدایش

گونه‌های هویت می‌دانند. این برداشت به هویت از نگاه دیالکتیکی به پیوند بین فرد و جامعه سرچشمه می‌گیرد. به باور برگر و لوکمان در آغاز اعضاء جامعه، خود را به‌عنوان یک کلیت اجتماعی می‌سازند و در گام دوم، جامعه پدیدار شده، افراد را بازپردازی می‌کند. جهان زندگی روزمره هم از سوی اعضاء جامعه به‌عنوان یک واقعیت مسلم انگاشته می‌شود و هم به پدیدار شدن اندیشه‌ها و کردارهای انسان‌ها یاری می‌رساند. واقعیت زندگی روزمره در چارچوب گونه‌هایی از نزدیکی و دوری مکانی و زمانی توسط انسان‌ها تجربه می‌شود و به نسل‌های بعدی منتقل می‌شود. با این برداشت، جامعه نمودی از تجربه‌ها و روایت‌هایی از گذشته و آینده انسان‌هاست. زندگی اجتماعی دربردارنده شناخت انسان‌ها از خود و دیگران است که به این شناخت، هویت می‌گویند. این شناخت، سرشار از برداشت‌ها درباره گذشته، اکنون و آینده است (برگر و لوکمان، ۱۳۷۵: ۳۶).

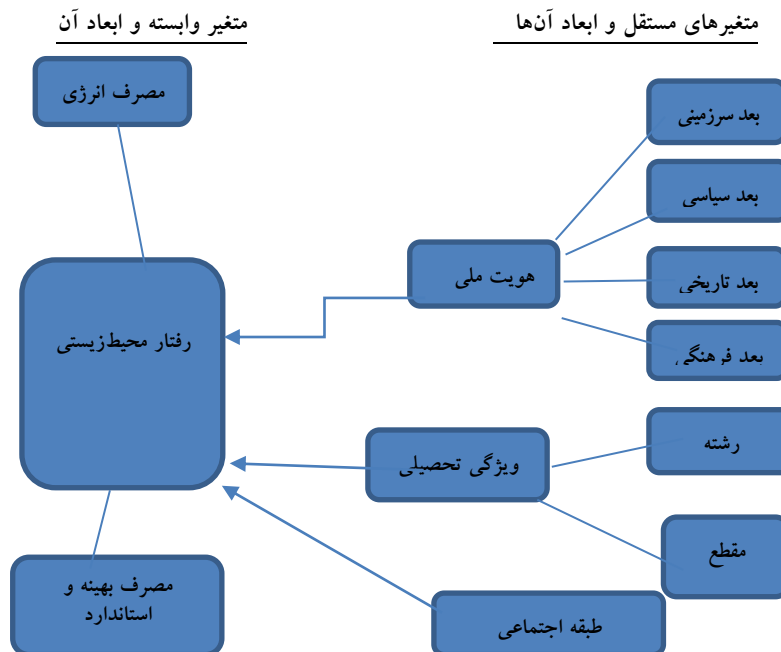
هایدگر زمینه‌های جغرافیایی و بوم‌شناختی را سازه‌ای بنیادین برای هویت ملی می‌داند. به گفتاری دیگر، پیوند گوهری انسان با خاک و زمینه‌های بوم‌شناختی در پدیدار شدن هویت ملی کارساز است (معینی علمداری، ۱۳۸۱: ۱۳).

نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده که در ابتدا توسط فیش باین و آیزن تحت عنوان «فعالیت تفکر شده» مطرح شد، بر این فرض استوار است که افراد منطقی بوده و پیش از درگیری در عملی خاص؛ پیامدهای آن را ارزیابی می‌کنند. بر پایه این نظریه، نیت رفتاری نقش مستقیمی در شکل‌گیری رفتار دارد. نیت رفتاری خود وابسته به نگرش، هنجارهای ذهنی و کنترل رفتاری در جامعه است (آیزن، ۲۰۰۴: ۱). در این نظریه عامل نگرش نسبت به رفتار، به ارزیابی فرد از مطلوب یا نامطلوب بودن انجام رفتار ویژه برمی‌گردد. عامل هنجار ذهنی نیز به‌عنوان فشار اجتماعی درک شده برای انجام دادن یا انجام ندادن رفتار است. از سوی دیگر، عامل کنترل رفتاری درک شده به میزان ادراک شخص از آسان بودن و یا دشواری انجام رفتاری ویژه مربوط است. بر اساس این برداشت، افرادی که میزان درجه بالاتری از کنترل را دارند، احتمال بیشتری برای انجام رفتار ویژه را خواهند داشت (نعیمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۰۱). تبیین رفتارهای محیط‌زیستی با استفاده از این نظریه در پژوهش‌های گوناگون (تایلور و تاد، ۱۹۹۷، فیلدینگ و مک‌دونالد، ۲۰۰۸، کلوکner^۱، ۲۰۱۳، بوتیتزاگیلس و مالسوس^۲، ۲۰۱۵) مورد استفاده قرار گرفته است.

با توجه به نظریه‌های معرفی شده، چارچوب نظری ترکیبی برای تبیین فرضیه‌های پژوهش به

1. Klockner
2. Botetzagias, & Malesios

کار گرفته شده است. بر اساس رفتار برنامه‌ریزی شده و باور تحلیلی این نظریه به اهمیت جایگاه و کارکرد نگرش، هنجارهای انتزاعی و رفتار ادراک شده در رفتارهای فردی و اجتماعی از این نظریه می‌توان برای تبیین جایگاه ایستارهای وابسته به هویت ملی در رفتارهای زیست‌محیطی بهره گرفت. از سوی دیگر، بحث هویت ملی در دیدگاه نظریه‌پردازانی چون میلر که فرهنگ عمومی مشترک را پیش‌زمینه هویت ملی دانسته است، دیدگاه اسمیت که بر سرزمین تاریخی، اساطیر و خاطره‌های تاریخی، فرهنگ توده‌ای مشترک، حقوق قانونی و وظایف مشترک و اقتصاد مشترک تأکید کرده است، دیدگاه هایدگر که بر زمینه‌های بوم‌شناختی هویت تأکید نموده است و همچنین دیدگاه گیدنز درباره تأثیر از جاکندگی زمانی- مکانی و هویت‌یابی در شرایط بازاندیشانه دوران نوین می‌تواند برای تبیین فرضیه هویت ملی و نقش آن در رفتار محیط‌زیستی به کار گرفته شوند. همچنین، برای تبیین ابعاد گوناگون هویت ملی می‌توان از نظریه اندیشمندانی چون اسمیت، میلر و رویکرد ساخت واقعیت اجتماعی برگر و لوکمان بهره گرفت. این نظریه‌پردازان به گونه‌ای بر بسترهای اجتماعی، تاریخی و سرزمینی پدیدار شدن هویت تأکید دارند. بر پایه نظریه‌های یادشده، مدل زیر به دست آمده است:

شکل شماره ۱: مدل تحلیلی پژوهش

فرضیه‌های تحقیق فرضیه اصلی

اول: بین هویت ملی و رفتار محیط‌زیستی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه‌های فرعی

- ۱-۳- بین بعد سرزمینی هویت ملی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز و رفتار محیط‌زیستی آنان رابطه معناداری وجود دارد.
- ۲-۳- بین بعد تاریخی هویت ملی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز و رفتار محیط‌زیستی آنان رابطه معناداری وجود دارد.
- ۳-۳- بین بعد سیاسی هویت ملی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز و رفتار محیط‌زیستی آنان رابطه معناداری وجود دارد.
- ۴-۳- بین بعد فرهنگی هویت ملی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز و رفتار محیط‌زیستی آنان رابطه معناداری وجود دارد.
- ۵-۳- بین رفتار محیط‌زیستی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز با توجه به ویژگی‌های تحصیلی (مقطع و رشته تحصیلی) آنان تفاوت معناداری وجود دارد.
- ۶-۳- بین رفتار محیط‌زیستی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز با توجه به طبقه اجتماعی آنان تفاوت معناداری وجود دارد.

روش پژوهش

این پژوهش، با رویکرد کمی، نوع توصیفی-تحلیلی و روش پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری، کلیه دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز بوده‌اند که با استفاده از فرمول کوکران، ۳۸۷ نفر به عنوان حجم نمونه برآورد شد، اما برای دستیابی به برآوردی دقیق‌تر، اندازه نمونه به ۴۰۰ نفر افزایش یافت. همچنین، از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی خوشه‌ای متناسب با حجم برای دسترسی به نمونه‌ها استفاده شده است. متغیر رفتار محیط‌زیستی، با استفاده از مقیاس رفتار محیط‌زیستی بکار گرفته شده توسط میرفردی و همکاران (۱۳۹۶) و متغیر هویت ملی، با استفاده از مقیاس هنجاریابی شده توسط میرفردی و ولی نژاد (۱۳۹۷) سنجیده شدند. اگرچه هر دو پرسشنامه، در پژوهش‌های پیشین بکار گرفته شده و دارای اعتبار و روایی لازم بودند، در این مطالعه نیز پایایی و روایی آن‌ها مورد ارزیابی قرار گرفت. برای تعیین اعتبار مقیاس رفتار محیط‌زیستی، از اعتبار سازه به روش تحلیل عاملی

استفاده شده است. بر اساس نتایج به دست آمده، آماره KMO برای رفتار محیط‌زیستی (۰/۹۰) است که بیانگر کفایت اندازه نمونه است. افزون بر این، شاخص مجذور کای، برای آزمون کرویت بارتلت، برای سازه‌ها ($P < ۰/۰۰۱$) معنادار است و نشان می‌دهد که بین متغیرها همبستگی معناداری وجود دارد. برای تعیین پایایی مقیاس رفتار محیط‌زیستی، از هماهنگی درونی ابزار به روش آلفای کرونباخ استفاده شده است که مقدار آن برابر با ۰/۷۷ بوده است. اعتبار پرسشنامه هویت ملی، به شیوه اعتبار صوری برآورد گردیده است و برای ارزیابی پایایی نیز از ضریب پایایی درونی (آلفای کرونباخ) استفاده شد که میزان آن برای متغیر هویت ملی، برابر با ۰/۸۵ بوده است. داده‌های پژوهش به وسیله نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۳ تجزیه و تحلیل شد.

تعریف مفاهیم

رفتار محیط‌زیستی (متغیر وابسته)

رفتار محیط‌زیستی، رفتار مثبت نسبت به محیط‌زیست است که در آن کنشگر اگر از محیط‌زیست حفاظت نمی‌کند دست‌کم به آن آسیبی نمی‌رساند (فاضلی و صالحی، ۱۳۹۲: ۱۳۸). برای سنجش رفتار محیط‌زیستی از پرسشنامه به کار گرفته شده توسط میرفردی و همکاران (۱۳۹۶) بهره‌گیری شد. گویه‌های این مقیاس عبارت‌اند از:

جدول شماره ۱: گویه‌های سنجش متغیر رفتار محیط‌زیستی

ردیف	بعد	گویه
۱	مصرف انرژی	تا چه اندازه از لامپ کم مصرف جهت روشنایی خانه استفاده می‌کنید؟
۲		تا چه اندازه هنگام شستشوی دست و صورت، شیر آب را که نیاز نداشته باشید، می‌بندید؟
۳		تا چه اندازه هنگام حمام، دوش آب را زمانی که نیاز ندارید، می‌بندید؟
۴		تا چه اندازه وقتی که از ابگرمن استفاده نمی‌کنید، درجه آن را کم می‌کنید؟
۵		تا چه اندازه چراغ اضافی در منزل را خاموش می‌کنید؟
۶		تا چه اندازه درجه حرارت وسایل گرمازا را برای صرفه‌جویی انرژی کم می‌کنید؟
۷		چه اندازه بخاری اتاق‌هایی را که لازم نیست گرم باشد، خاموش می‌کنید؟
۸	مصرف بهینه و استاندارد	تا چه اندازه برای صرفه‌جویی در مصرف انرژی در خانه و خوابگاه، از لباس گرم در فصل سرما استفاده می‌کنید؟
۹		تا چه اندازه از وسایل استاندارد محیط‌زیستی استفاده می‌کنید؟
۱۰		تا چه اندازه زباله‌های خود را تفکیک و مواد بازیافتی را جدا می‌کنید؟
۱۱		تا چه اندازه هنگام گردش در محیط طبیعی از شاخ و برگ درختان و بوته‌ها برای پخت‌وپز و گرما استفاده می‌کنید؟
۱۲		تا چه اندازه وسایل و لباس‌هایی را که استفاده نمی‌کنید جهت استفاده دوباره به دیگران می‌دهید؟
۱۳		تا چه اندازه از بطری‌های شیشه‌ای دوباره استفاده می‌کنید؟
۱۴		تا چه اندازه زباله‌های را که در خیابان یا طبیعت می‌بینید، جمع‌آوری می‌کنید؟

هویت ملی (متغیر مستقل)

هویت ملی از انواع هویت جمعی و به معنای احساس همبستگی با اجتماع ملی و احساس تعهد به آن است (احمدلو و افروغ، ۱۳۸۱: ۱۰۹، فلاح و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳۸). ابزار سنجش متغیر هویت ملی از چهار بعد سرزمینی، سیاسی، تاریخی و فرهنگی تشکیل شده است. هویت ملی در درجه نخست بر محیط سرزمینی تأکید می‌کند. بر این اساس، ضروری است هر ملت برای خود یک واحد سیاسی (سرزمین مادی) داشته باشد (میلر، ۱۳۸۳: ۵۹). بعد سیاسی هویت ملی، برگرفته از مجموعه‌ای از هنجارها، امیال، خواسته‌ها، رفتار و شیوه تفکر است که در طول زمان شکل گرفته و بر همبستگی اعضای جامعه تأکید می‌کند (نظری، ۱۳۸۵: ۱۲۳). بعد تاریخی هویت ملی، به معنای وجود عواطف و احساسات منفی و مثبت نسبت به شخصیت‌های تاریخی، وقایع و حوادث است (معمار، ۱۳۷۸: ۲۷). هویت فرهنگی، احساس یک گروه یا فرد نسبت به یک فرهنگ خاص است (احمدی، ۱۳۹۰: ۶۱). مقیاس سنجش که بر اساس مقیاس رتبه‌ای و طیف لیکرت است، برگرفته از پرسشنامه به کار گرفته شده توسط میرفردی و ولی نژاد (۱۳۹۷) بوده است. گویه‌های این مقیاس عبارت‌اند از:

جدول شماره ۲: گویه‌های سنجش متغیر هویت ملی

ردیف	بعد	گویه
۱	سرزمینی	به ایران احساس تعلق می‌کنم
۲		توهین به ایران به هر دلیلی ناراحت کننده است
۳		در صورت امکان ایران را ترک می‌کنم
۴	سیاسی	من دوست دارم به لحاظ سیاسی ایران در دنیا و منطقه تعیین کننده باشد
۵		باید در انتخابات شرکت کرد
۶		نیازی نیست مسائل روز جامعه را پیگیری کرد
۷	تاریخی	باید از اماکن و آثار تاریخی دیدن کرد
۸		آگاهی از گذشته تاریخی کشورمان ضرورتی ندارد
۹		خدمات امیرکبیر برای ایرانیان قابل تقدیر است
۱۰	فرهنگی	به فرهنگ کشورم افتخار می‌کنم
۱۱		باید به پرچم ملی کشورمان احترام گذاشت
۱۲		باید از واژگان فارسی به جای واژگان انگلیسی و عربی استفاده کرد

طبقه اجتماعی (متغیر مستقل)

طبقه اجتماعی عبارت است از بخشی از جامعه که به لحاظ داشتن ارزش‌های مشترک، منزلت اجتماعی معین، فعالیت‌های دسته‌جمعی، میزان ثروت و دیگر دارایی‌های

شخصی و آداب معاشرت، با دیگر بخش‌های جامعه متفاوت باشد (بیرو، ۱۳۸۰: ۳۴۲).

ویژگی‌های تحصیلی (متغیر مستقل)

این متغیر با دو شاخص رشته تحصیلی و مقطع تحصیلی سنجش شده است. الف- رشته تحصیلی شامل دوره‌ای است که فرد آن را در دانشگاه طی می‌کند و مهارت لازم را به دست می‌آورد. گزینه‌های پاسخ این متغیر در یک سنجه ۱۴ قسمتی شامل موارد «رشته حقوق»، «رشته علوم سیاسی»، «رشته علوم اجتماعی»، «رشته مدیریت» و «رشته ادبیات فارسی»، «رشته ادبیات عرب»، «رشته الهیات»، «رشته تاریخ»، «رشته جغرافیا» و «رشته حسابداری»، «رشته روان‌شناسی»، «رشته اقتصاد»، «رشته زبان انگلیسی و فرانسه» و «فقه و فلسفه» بوده است. ب- مقطع تحصیلی: مقطع تحصیلی به سطح آموزشی دانشجو گفته می‌شود که شامل سه سطح کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری است. گزینه‌های پاسخ این متغیر در یک سنجه ۳ قسمتی شامل موارد «کارشناسی»، «کارشناسی ارشد» و «دکتری» بوده است.

یافته‌های تحقیق

براساس جدول شماره سه، بیشتر دانشجویان مورد مطالعه دانشجوی رشته مدیریت بودند که ۱۲/۵ درصد را به خود اختصاص داده‌اند. ۷۰ درصد از دانشجویان مورد مطالعه در مقطع کارشناسی مشغول به تحصیل بوده و بیش از نیمی از دانشجویان (۵۶/۳ درصد) خود را متعلق به طبقه متوسط دانسته‌اند.

جدول شماره ۳: توصیفی از ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخگویان

متغیر	رده	فراوانی	درصد	متغیر	رده	فراوانی	درصد
رشته تحصیلی	حقوق	۲۹	۷/۲	رشته تحصیلی	جغرافیا	۲۵	۶/۳
	علوم سیاسی	۲۳	۵/۸		حسابداری	۳۱	۷/۸
	علوم اجتماعی	۳۰	۷/۵		روان‌شناسی	۲۶	۶/۵
	مدیریت	۵۰	۱۲/۵		اقتصاد	۲۶	۶/۵
	ادبیات فارسی	۲۹	۷/۲		زبان انگلیسی و فرانسه	۳۰	۷/۸
	ادبیات عرب	۱۶	۴		فقه و فلسفه	۲۳	۵/۸
	الهیات	۳۰	۷/۵		کل	۳۹۸	۹۹/۵
	تاریخ	۳۰	۷/۵		بدون پاسخ	۲	۰/۵
	مقطع تحصیلی	کارشناسی	۲۸۰		۷۰	طبقه اجتماعی	پایین
کارشناسی ارشد		۹۴	۲۶/۵	متوسط رو به پایین	۳۹		۹/۸
دکتری		۲۶	۶/۵	متوسط	۲۲۵		۵۶/۳
کل		۴۰۰	۱۰۰	متوسط رو به بالا	۱۰۶		۲۶/۵
				بالا	۱۷		۴/۳
				کل	۳۹۸		۹۹/۵
			بدون پاسخ	۲	۰/۵		

با توجه به جدول زیر بیش تر دانشجویان (۶۰/۵ درصد) رفتار مسئولانه متوسطی نسبت به محیط زیست دارند. همچنین بخش قابل توجهی از دانشجویان (۴۹ درصد) از هویت ملی در اندازه زیاد برخوردار بوده اند و بخش کمی از آن ها از هویت ملی ضعیفی برخوردار بوده اند.

جدول شماره ۴: توصیفی مربوط به رفتار محیط زیستی و هویت ملی

هویت ملی		رفتار محیط زیستی		سطوح متغیر
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۸/۸	۳۵	۰/۰۲	۸	کم
۴۲/۲	۱۶۹	۶۰/۴۸	۲۴۲	متوسط
۴۹/۰	۱۹۶	۳۷/۵	۱۵۰	زیاد
۱۰۰	۴۰۰	۱۰۰	۴۰۰	کل

برای بررسی رابطه ی بین دو متغیر طبقه ی اجتماعی و رفتار محیط زیستی دانشجویان رشته های علوم انسانی دانشگاه شیراز از آزمون تحلیل واریانس یک سویه استفاده شده است. با توجه به نتایج جدول شماره ۵، بین رفتار محیط زیستی دانشجویان با توجه به طبقه اجتماعی آن ها تفاوت معناداری وجود ندارد. همچنین نتایج تحلیل واریانس یک سویه نشان داد که بین رفتار محیط زیستی دانشجویان با توجه به مقطع تحصیلی آن ها در سطح ۰/۰۰۱ تفاوت معناداری وجود دارد به گونه ای که با افزایش مقطع تحصیلی میزان رفتار محیط زیستی مسئولانه نیز افزایش می یابد و دانشجویان کارشناسی از پایین ترین نمره رفتار محیط زیستی برخوردارند. بین رفتار محیط زیستی دانشجویان با توجه به رشته تحصیلی آنان تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول شماره ۵: بررسی تفاوت میانگین رفتار محیط زیستی دانشجویان بر اساس طبقه اجتماعی، مقطع تحصیلی و رشته تحصیلی

نام متغیر	فراوانی	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	F	سطح معناداری
طبقه اجتماعی	۴۰۰	۳/۱۹	۰/۰۳۹	۰/۷۷	۰/۶۲	۰/۶۴
مقطع تحصیلی	۴۰۰	۱/۳۶	۰/۰۳۰	۰/۶۰	۷/۲۶	۰/۰۰۱
رشته تحصیلی	۴۰۰	۷/۲۸	۰/۲۰	۳/۹۹	۰/۸۸	۰/۵۷

یافته های تحقیق نشان داد که با توجه به مقدار ضریب همبستگی ۰/۱۲۹ و سطح معناداری ۰/۰۱ بین هویت ملی دانشجویان رشته های علوم انسانی دانشگاه شیراز و رفتار محیط زیستی آنان رابطه معناداری وجود دارد. نتایج این آزمون، نشان دهنده وجود رابطه

مثبت و معنادار در سطح ۹۹ درصد، بین دو متغیر است. هرچه نمره هویت ملی پاسخگویان افزایش یابد، به همان نسبت نیز رفتار محیط‌زیستی آن‌ها مسئولانه‌تر است. بین بعد سرزمینی هویت ملی و رفتار محیط‌زیستی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز با توجه به مقدار ضریب همبستگی ۰/۰۲۹ و سطح معناداری ۰/۵۶ رابطه معناداری وجود ندارد. نتایج این آزمون، نشان‌دهنده وجود رابطه مثبت و معنادار در سطح ۹۹ درصد، بین دو متغیر بعد سیاسی هویت ملی و رفتار محیط‌زیستی است. با توجه به مقدار ضریب همبستگی ۰/۲۰۲ و سطح معناداری ۰/۰۰۰ بین بعد تاریخی هویت ملی و رفتار محیط‌زیستی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز رابطه معناداری وجود دارد. نتایج این آزمون بیانگر نبود رابطه معنادار بین بعد فرهنگی هویت ملی و رفتار محیط‌زیستی دانشجویان است. بیشترین همبستگی را بعد تاریخی هویت ملی با رفتار محیط‌زیستی دارد.

جدول شماره ۶: نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل و رفتار محیط‌زیستی دانشجویان

نام متغیر مستقل	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری
هویت ملی	۰/۱۲۹*	۰/۰۱
بعد سرزمینی هویت ملی	۰/۰۲۹	۰/۵۶
بعد سیاسی هویت ملی	۰/۱۲۰*	۰/۰۱
بعد تاریخی هویت ملی	۰/۲۰۲**	۰/۰۰۰
بعد فرهنگی هویت ملی	۰/۰۶۴	۰/۲۰

آزمون رگرسیون نشان داد پنج متغیر در معادله رگرسیونی به‌عنوان مهم‌ترین متغیرهای تبیین‌کننده متغیر وابسته رفتار محیط‌زیستی باقی ماندند. نتایج نشان داد که در نخستین مرحله، متغیری که بیشترین همبستگی تفکیکی را با رفتار محیط‌زیستی از خود نشان داد، بعد تاریخی متغیر هویت ملی است که به‌تنهایی قادر به تبیین ۰/۰۴ از رفتار محیط‌زیستی افراد مورد مطالعه است. در این معادله، متغیر دانشجوی مقطع کارشناسی میزان تأثیر بیشتری از متغیرهای دیگر دارد. مقدار بتا در این رابطه برابر با ۰/۳۲- است. در سومین مرحله، متغیر دانشجوی رشته ادبیات عرب وارد معادله شد. با وارد شدن این متغیر در معادله رگرسیونی، مقدار R2 به ۰/۰۸ رسیده است. در مرحله چهارم متغیر دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد وارد معادله رگرسیونی شد. با وارد شدن این متغیر در

معادله رگرسیونی مقدار R2 به ۰/۰۹ رسیده است. در مرحله آخر متغیر دانشجوی رشته جغرافیا وارد معادله شد و مقدار R2 به ۰/۱۰ رسید. مقدار بتا در این رابطه برابر با ۰/۰۹- است.

جدول شماره ۷: نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره متغیرهای تأثیرگذار بر روی رفتار محیط‌زیستی

مرحله	متغیر	R	R2	sig	t	B	Beta
۱.	مقدار ثابت	-	-	۰/۰۰۰	۲۷/۷۹	۴۷/۹۴	-
۲.	بعد تاریخی هویت ملی	۰/۲۰	۰/۰۴	۰/۰۰۰	۴/۶۳	۰/۵۴	۰/۲۲
۳.	دانشجوی مقطع کارشناسی	۰/۲۷	۰/۰۷	۰/۰۰۰	-۳/۵۶	-۵/۵۴	-۰/۳۲
۴.	دانشجوی رشته ادبیات عرب	۰/۲۹	۰/۰۸	۰/۰۰۰	-۲/۴	-۴/۶۱	-۰/۱۱
۵.	مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد	۰/۳۰	۰/۰۹	۰/۰۰۰	-۲/۰۳	-۳/۳۹	-۰/۱۸
۶.	دانشجوی رشته جغرافیا	۰/۳۲	۰/۱۰	۰/۰۰۰	-۲	-۳/۰۸	-۰/۰۹

برآزش معادله رگرسیون رفتار محیط‌زیستی با توجه به متغیرهای پیشین بر اساس داده‌های جدول ۸ به شرح زیر است:

$$Y = a + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3 + b_4X_4 + b_5X_5$$

$$Y = 47.94 + 0.54(x_1) - 5.54(x_2) - 4.61(x_3) - 3.39(x_4) - 3.08(x_5)$$

بر اساس رابطه مذکور، مقدار رفتار محیط‌زیستی (Y) به ازای تغییرات هویت تاریخی (IX)، دانشجوی مقطع کارشناسی (2X)، دانشجوی رشته ادبیات عرب (3X)، مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد (4X) و دانشجوی رشته جغرافیا (5X) تغییر خواهد کرد. به بیان بهتر، بخشی از رفتار محیط‌زیستی را هویت تاریخی، دانشجوی مقطع کارشناسی، دانشجوی رشته ادبیات عرب، مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد و دانشجوی رشته جغرافیا تبیین می‌کنند. بر مبنای رابطه بالا به ازای هر واحد هویت تاریخی ۰/۵۴، به ازای هر واحد دانشجوی مقطع کارشناسی ۵/۵۴-، به ازای هر واحد دانشجوی رشته ادبیات عرب ۴/۶۱-، به ازای هر واحد دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد ۳/۳۹- و همچنین به ازای هر واحد دانشجوی رشته جغرافیا میزان ۳/۰۸- به رفتار محیط‌زیستی افزوده خواهد شد. سایر متغیرهای (هویت سرزمینی، هویت سیاسی، هویت فرهنگی، دانشجوی مقطع تحصیلی دکتری، دانشجوی رشته ادبیات فارسی، دانشجوی رشته الهیات، دانشجوی رشته تاریخ، دانشجوی رشته حسابداری، دانشجوی رشته روان‌شناسی، دانشجوی رشته اقتصاد، دانشجوی رشته زبان انگلیسی و فرانسه و

دانشجوی رشته فقه و فلسفه) همچنین طبقه اجتماعی پایین، طبقه اجتماعی متوسط رو به پایین، طبقه اجتماعی متوسط، طبقه اجتماعی متوسط رو به بالا و طبقه اجتماعی بالا به دلیل عدم رابطه معنادار از معادله حذف شده‌اند.

نتیجه‌گیری

این مطالعه بر آن بوده است تا رابطه بین متغیرهایی چون هویت ملی و ابعاد آن (سرزمینی، سیاسی، تاریخی و فرهنگی) و رفتار محیط‌زیستی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز را مورد تحلیل قرار دهد. رابطه متغیرهای جنسیت، رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی و طبقه اجتماعی نیز به‌عنوان متغیرهای مستقل فرعی و رفتار محیط‌زیستی دانشجویان نیز مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های پژوهش نشانگر همبستگی مستقیم و معنادار بین هویت ملی و رفتار محیط‌زیستی (مسئولانه) دانشجویان است. این یافته با نتایج پژوهش اسفندیارپور و همکاران (۱۳۹۹) که نشان داد هویت ملی بر فرهنگ محیط‌زیستی و در نهایت رفتار محیط‌زیستی افراد اثر معناداری دارد و نتایج تحقیق کارگکووزی و همکاران (۲۰۱۹) و فیرتسچ و همکاران (۲۰۱۸) که نشان دادند هویت منجر به رفتارها و نگرش‌های مثبت نسبت به محیط‌زیست می‌شود، همخوانی دارد. همچنین این یافته با نظریه مدل رفتار برنامه‌ریزی شده هم‌راستا است. از آنجاکه نگرش، هنجارهای انتزاعی و رفتار ادراک‌شده در شکل‌گیری رفتار نقش مهم و بسزایی دارد، دانشجویان با نمره هویت ملی بالا، بر اساس هویت ملی خود (توجه به منفعت جمعی و مشترک) نگرش، هنجار و ادراک مثبتی در جهت حفظ محیط‌زیست داشته و این امر منجر به ایجاد رفتار محیط‌زیستی مسئولانه آنان می‌شود.

نتایج پژوهش نشانگر ارتباط مثبت و معنادار، بین بعدهای تاریخی سیاسی هویت ملی دانشجویان با رفتار محیط‌زیستی است. این یافته به‌ویژه درباره بعد سیاسی با نتیجه مطالعه طاهری دمنه و همکاران (۱۳۹۴) همخوانی دارد و با نظریه اندیشمندانی چون میلر (۱۹۹۵)، اسمیت (۱۳۸۳)، برگر و لوکمان (۱۳۷۵) هم‌راستا است، میلر بر تداوم تاریخی، هویت فعال، و فرهنگ عمومی مشترک تأکید داشت. بر پایه این نظریه، داشتن تاریخ مشترک و هدف سیاسی مشترک منجر به رفتارهای مسئولانه در جهت حفظ «مای مشترک» (هویت) می‌شود. اسمیت (۱۳۸۳) نیز به میراث و منافع مشترک و فرهنگ توده‌ای مشترک به‌عنوان بسترهای پدیدار شدن هویت ملی توجه دارد. برگر و لوکمان (۱۳۷۵) نیز تجربه گذشته، اکنون و پنداشت از آینده را در فضای تعاملی در

شکل‌گیری هویت مؤثر می‌دانند. بنابراین، می‌توان استدلال کرد بُعدهای تاریخی و سیاسی هویت ملی، منجر به ایجاد معنای ذهنی مشترک در بین افراد یک جامعه درباره موضوعات گوناگون و از جمله منابع طبیعی و محیط‌زیست شده و این معنای ذهنی مشترک منجر به رفتار محیط‌زیستی مسئولانه دانشجویان شده است؛ زیرا منفعت عمومی جامعه، در پرتو حفظ محیط‌زیست معنا پیدا می‌کند. در این زمینه بعد تاریخی هویت ملی به‌عنوان مهم‌ترین عامل پیونددهنده شهروندان جامعه پدیدار شده است. تأکید بر گذشته پرشکوه، پرغرور و افتخارآمیز ایران و وجود اندیشمندان و هنرمندان برجسته و سرشناس ایرانی در بین چهره‌های مشهور سیاسی، ادبی، هنری، علمی، فرهنگی و سیاسی منجر به ایجاد هویت تاریخی در بین شهروندان می‌شود.

از سوی دیگر، از آنجاکه جوانان اشتیاق زیادی برای مشارکت در امور سیاسی و تعیین سرنوشت کشور دارند، بعد سیاسی هویت ملی برای آنان از اهمیت زیادی برخوردار است. این یافته با نظریه اسمیت (۱۳۸۳) درباره اهمیت فرهنگ توده‌ای و نظریه گیدنز (۱۳۷۸) و برگر و لوکمان (۱۳۷۵) درباره بازاندیشی و تجربیاتی که در تعاملات اجتماعی به دست می‌آید، همخوانی دارد. نتیجه تحقیق نشانگر نبود ارتباط معنادار بین بُعدهای فرهنگی و سرزمینی هویت ملی با رفتار محیط‌زیستی دانشجویان است. یافته، با نتیجه پژوهش رستگار و ملکی (۱۳۹۶) همخوانی ندارد. به نظر می‌رسد خوانش‌های متفاوت فرهنگی ناشی از ناهماهنگی نهادهای فرهنگی و منابع هویت‌ساز (خانواده، مدرسه، دانشگاه و مراجع فرهنگی، دینی و حاکمیتی)، در این وضعیت نقش دارد و مانع از همگرایی فرهنگی در بین شهروندان می‌شود. این ابعاد از هویت، نتوانستند همانند بُعدهای تاریخی و سیاسی زمینه شناختی و انگیزشی لازم برای تقویت رفتار محیط‌زیستی مسئولانه را فراهم سازند. نتایج پژوهش گویای آن است که رفتار محیط‌زیستی دانشجویان با توجه به مقطع تحصیلی تفاوت معناداری دارد و دانشجویان مقاطع بالاتر از رفتار محیط‌زیستی مسئولانه‌تری برخوردارند. این یافته با نتایج پژوهش مختاری ملک‌آبادی و همکاران (۱۳۹۳) ابلیوتیس و همکاران (۲۰۱۰) سازگار است.

بر اساس این یافته، هرچه میزان تحصیلات دانشجویان بالاتر رود، دغدغه آنان نسبت به محیط‌زیست بیش‌تر شده و رفتار مسئولانه‌تری درباره محیط‌زیست در پیش می‌گیرند. نتیجه تحقیق نشان داد تفاوت معناداری بین رفتار محیط‌زیستی دانشجویان رشته‌های تحصیلی علوم انسانی وجود ندارد. در پژوهش صالحی و پازوکی نژاد (۱۳۹۳) که رشته

های بیشتری بررسی شده بودند، دانشجویان دانشکده‌های علوم مهندسی، علوم پزشکی و منابع طبیعی رفتار محیط‌زیستی مسئولانه‌تری نسبت به سایر دانشجویان داشته‌اند. اگرچه؛ درویش نوری، کریمی و مربی هروی (۱۳۹۸) و میرفردی (۱۳۹۵) دریافتند که طبقه اجتماعی افراد بر رفتار محیط‌زیستی مسئولانه اثرگذار است؛ اما نتایج مقاله کنونی، گویای آن است که بین این دو متغیر ارتباط معناداری وجود ندارد. این تفاوت می‌تواند ناشی از ترکیب طبقاتی جامعه مورد مطالعه باشد. بیش از ۸۲ درصد از پاسخگویان در طبقات متوسط رو به بالا بوده‌اند و در عمل، گونه‌ای از همگنی طبقاتی بین پاسخگویان وجود داشته است.

هویت ملی دربردارنده واژه ملیت است که با داشتن سرزمین نمود پیدا می‌کند. سرزمین دارای منابع طبیعی و محیط‌زیست است. نگاه به منابع سرزمینی در گذشته بیشتر نگاهی ایستا به منابع و نگاهی تاریخی به افتخارات بود. در دوران کنونی، نگاه ایستا به منابع ملی دچار دگردیسی شده است و نگرانی‌هایی درباره کرانمندی منابع و اندازه بازیابی آن‌ها پدیدار شده است. اگرچه نگاه تاریخی با اندک دگرگونی‌هایی همچنان در نمودار شدن و برجسته شدن هویت ملی نقش آفرین است، نگاه ایستا به منابع دچار دگردیسی شده است و نگاهی بازاندیشانه و موقعیتی به اندازه منابع محیط‌زیستی و چگونگی بهره‌گیری از آن‌ها جانشین نگاه ایستا به محیط‌زیست و منابع طبیعی سرزمینی شده است. شکل‌گیری سمن‌ها در راستای پاسداشت محیط‌زیست نمونه‌هایی از این‌گونه نگرانی‌ها درباره منابع زیستی ملی و فراملی است.

ایجاد هویت ملی و مای مشترک، زمینه همگرایی شهروندان در توجه به علائق، منافع و منابع مشترک را فراهم می‌سازد. محیط‌زیست به‌عنوان منبع مشترک و ارزنده شهروندان یک جامعه، در پرتو نگاه و کردار مسئولانه آن‌ها می‌تواند حفظ شود. در هویت ملی به ویژگی‌های تاریخی، سیاسی، فرهنگی و سرزمینی توجه می‌شود. ویژگی سرزمینی هویت ملی در صورت همراهی دیگر ویژگی‌ها، به‌ویژه ویژگی‌های فرهنگی می‌تواند به پدیدار شدن دغدغه‌های زیست‌محیطی و رفتار مسئولانه درباره محیط‌زیست یاری رساند.

با توجه به نتایج مطالعه که اهمیت هویت ملی به‌ویژه بعد تاریخی هویت ملی را در رفتار محیط‌زیستی مسئولانه نشان داد، پیشنهاد می‌شود نسبت به حفظ و تقویت انگاره‌های مفهومی و تبلیغی هویت ملی بیش‌ازپیش در جامعه به‌ویژه برای جوانان اقدام شود. تقویت هویت ملی می‌تواند به تقویت حس تعلق سرزمینی و گرایش به حفظ منابع ملی

به ویژه منابع محیط‌زیستی بیانجامد. با توجه به نقش جنسیت و مقطع تحصیلی در رفتارهای محیط‌زیستی پیشنهاد می‌شود که برنامه‌های آموزشی منسجم و کارشناسانه، متناسب با شرایط سنی و نسلی افراد، تدوین گشته و توسط نهادهای اجتماعی مانند خانواده، مراکز و مؤسسات آموزشی و رسانه‌های جمعی به اجرا گذاشته شود. این نهادها می‌توانند به گونه‌ای هماهنگ و سامانمند نقش تکمیلی برای تقویت رفتارهای مسئولانه نسبت به محیط‌زیست داشته باشند.

منابع

- احمدلو، حبیب؛ و افروغ، عماد (۱۳۸۱)؛ «رابطه هویت ملی و هویت قومی در بین جوانان تبریز»، *فصلنامه‌ی مطالعات ملی*، س ۴، ش ۱۳، صص ۱۴۳-۱۰۹.
- احمدی، حمید (۱۳۹۰)؛ *بنیادهای هویت ملی در ایران*، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- اسفندیارپور، جمیله؛ مرادی، علی؛ جهانبخش، اسماعیل (۱۳۹۹)؛ «رابطه بین کیفیت زندگی و هویت ملی با فرهنگ محیط‌زیستی (مورد مطالعه شهر کرمان)»، *مجله علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*، در دست چاپ.
- اسمیت، آنتونی دی. (۱۳۸۳)؛ *ناسیونالیسم (نظریه، ایدئولوژی، تاریخ)* ج. ۱، ترجمه: منصور انصاری، تهران: مؤسسه مطالعات ملی.
- اکبری، حسین؛ عزیزی، جلیل (۱۳۸۶)؛ «هویت ملی و عوامل مؤثر بر آن در میان دانش‌آموزان دوره متوسطه»، *رفاه اجتماعی*، س ۷، ش ۲۷، صص ۳۰۰-۲۷۷.
- برگر، پیتر؛ لاکمن، توماس (۱۳۷۵)؛ *ساخت اجتماعی واقعیت (رساله‌ای در جامعه‌شناسی شناخت)*، ترجمه: فریبرز مجیدی، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- بنی‌فاطمه، حسین؛ روستایی، شهرام؛ علیزاده‌اقدم، محمداقلم؛ حسین‌زاد، فهیمه (۱۳۹۲)؛ «بررسی نگرش محیط‌زیستی شهروندان شهر تبریز بر اساس پارادایم محیط‌زیستی نو، پژوهش‌های محیط‌زیست»، س ۴، ش ۷، صص ۱۸۶-۱۷۳.
- بیرو، آلن (۱۳۸۰)؛ *فرهنگ علوم اجتماعی*، ترجمه باقر ساروخانی، تهران: کیهان.
- پژوهش‌نیا، معصومه، جعفری، علی‌اکبر (۱۴۰۰)؛ تجلی هویت ملی در اشعار فارسی کتیبه‌های دوره صفوی در شهر اصفهان (۱۰ تا ۱۲ هـ.ق)، *فصلنامه‌ی مطالعات ملی*، س ۲۲، ش ۸۵، صص ۷۰-۴۹.
- پیشگاهی‌فرد، زهره؛ پولاب، ام‌البنین (۱۳۸۷)؛ «تأثیر فرایند جهانی‌شدن فرهنگ بر هویت‌های مکانی»، *فصلنامه جغرافیایی سرزمین*، س ۴، ش ۱۷، صص ۹۶-۸۵.
- جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱)؛ *هویت اجتماعی*، ترجمه تورج یاراحمدی، تهران: نشر شیرازه.
- حاجی‌زاده میمندی، مسعود؛ سیارخلج، حامد و کاوه شکوهی‌فر (۱۳۹۳)؛ «بررسی عوامل فرهنگی مرتبط با رفتارهای محیط‌زیستی (مورد مطالعه: شهر یزد)»، *فصلنامه‌ی جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه*، س ۳، ش ۳، صص ۱۰۷-۸۳.
- دانشگاه شیراز (۱۳۹۹)؛ گزارش داخلی آمار دانشجویان، *دفتر آموزش بخش*: <http://shirazu.ac.ir/fa/Amuzesh/Courses>
- درویش، محمد (۱۳۹۸)؛ *وضعیت آب، خاک، هوا و تنوع زیستی فاجعه محیط‌زیستی در ایران به زبان ساده*، <https://fararu.com/fa/news>

- درویش نوری، سیمین؛ کریمی، مرضیه؛ مربی هروی، هلن (۱۳۹۸): مقاله مروری: بررسی تاثیر ویژگی‌های فردی و طبقه اجتماعی در رفتار مسئولانه زیست‌محیطی، *مدیریت محیط‌زیست و توسعه پایدار*، س ۱، ش ۲، صص ۵۱-۵۳.
- دهقانی، عبدالرحیم؛ میرفردی، اصغر؛ حیدری، آرمان (۱۳۹۸): «تحلیل الگوهای فرهنگی و اجتماعی مشارکت سازمان‌یافته شبکه ذینفعان بومی در حفظ و مدیریت منابع طبیعی تجدیدشونده با استفاده از نظریه بنیانی (مورد مطالعه: جنگل‌های حوزه آبخیز طبیعی سرحدی شرقی)» *تحقیقات جنگل و صنوبر ایران*، س. ۲۷، ش. ۲، صص ۲۳۱-۲۱۹.
- ذوالفقاری، حسن (۱۳۸۶): «هویت ایرانی و دینی در ضرب‌المثل‌های فارسی»، *فصلنامه‌ی مطالعات ملی*، س ۸، ش ۲، صص ۵۳-۲۷.
- رستگار، عباسعلی؛ ملکی، فاطمه (۱۳۹۶): «از مادی‌گرایی تا محیط‌زیست‌گرایی (نقش تعدیل‌گر هویت فرهنگی محلی بر رفتارهای محیط‌زیستی دانشجویان ایرانی)»، *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، س ۷، ش ۴، صص ۵۰۲-۴۸۶.
- رستگار فسایی، منصور؛ اثنی‌عشری، اطلس (۱۳۸۴): «هویت ایرانی در ادب فارسی تا حمله‌ی مغول»، *مجله‌ی علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، س. ۲۲، ش ۱، صص ۸۰-۶۹.
- سردمدی، محمدرضا، معصومی فرد، مرجان (۱۳۹۴): «مطالعه نقش آموزش مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات در کاهش چالش‌های زیست‌محیطی (با تأکید بر محیط‌زیست شهری)»، *فصلنامه‌ی آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار*، س ۱، ش ۲، صص ۵۰-۳۸.
- صالحی، صادق؛ پازوکی‌نژاد، زهرا (۱۳۹۳): «محیط‌زیست در آموزش عالی: ارزیابی دانش محیط‌زیستی دانشجویان دانشگاه‌های دولتی مازندران»، *مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی*، س ۲، ش ۴، صص ۲۲۱-۱۹۹.
- صالحی، صادق؛ کبیری، افشار؛ کریم‌زاده، سارا (۱۳۹۴): «بررسی نقش جنسیت در جهت‌گیری‌های زیست‌محیطی»، *علوم و تکنولوژی محیط‌زیست*، س ۱۸، ش ۱، صص ۱۶۱-۱۴۹.
- طاهری دمنه، محسن؛ پورعزت، علی‌اصغر؛ ذوالفقارزاده، محمدمهدی (۱۳۹۴): «تأملی در مفهوم تصاویر آینده به‌منایه ساخت هویت اجتماعی»، *فصلنامه‌ی مطالعات ملی*، س ۱۶، ش ۴، صص ۷۶-۶۱.
- طاهری، عصمت، و طاهری، مهتری (۱۳۹۳): «محیط‌زیست و انواع آلودگی‌ها، اولین همایش ملی محیط‌زیست»، دهاقان: دانشگاه پیام نور.
- عبداللهیان، حمید؛ اسدی، زهرا (۱۳۹۷): «تأثیر تکنولوژی‌های اطلاعات و ارتباطات بر سازگاری محیط‌زیستی: مطالعه نگرش فعالان محیط‌زیست»، *فصلنامه‌ی مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*، س ۱۱، ش ۱، صص ۹۹-۶۵.
- عقیلی، سید محمود؛ خوشفر، غلامرضا و صالحی، صادق (۱۳۸۸): «سرمایه اجتماعی و رفتارهای محیط‌زیستی مسئولانه در شمال ایران (مطالعه موردی: استان‌های گیلان، مازندران و گلستان)»، *مجله علوم کشاورزی و منابع طبیعی*، س ۱۶، ش ۱، صص ۲۵۰-۲۳۶.
- فاضلی، محمد؛ صالحی، جعفر (۱۳۹۲): «شکاف نگرش، دانش و رفتار محیط‌زیستی گردشگران»، *مطالعات مدیریت گردشگری*، س ۸، ش ۲۲، صص ۱۶۸-۱۴۲.
- فرجی، محمدرضا، رنجبرحیدری، وحید (۱۳۹۶): «هیدروپلیتیک خاورمیانه: مطالعه موردی حوضه دجله و فرات، رود نیل و رود اردن. راهبرد اجتماعی فرهنگی»، س ۶، ش ۴، صص ۳۳۱-۳۱۱.
- فلاح، غلامعلی؛ عباسی، حبیب‌الله؛ عبداللهیان، حمید؛ احمدی، مسلم (۱۳۹۸): «هویت جغرافیایی در شهستان‌نامه صبا، به‌منایه مؤلفه کلان هویت ملی»، *فصلنامه‌ی مطالعات ملی*، س ۲۰، ش ۸۰، صص ۱۸۰-۱۳۵.
- قادری، ناصر؛ چوپانی، سامان؛ صالحی، صادق و غلامرضا خوش‌فر (۱۳۹۲): «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر

- بر رفتار زیست محیطی در شهرستان مریوان در سال ۱۳۹۲»، *مجله علوم پزشکی زانکو دانشگاه علوم پزشکی کردستان*، س ۱۶، ش ۴۸، صص: ۱۸-۱۰.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰)؛ *عصر اطلاعات (جلد دوم: قدرت هویت)*، ترجمه‌ی علی پایا، تهران: انتشارات طرح نو.
- کاظمی، علی اصغر (۱۳۷۳)؛ «جنگ آب: آینده مناقشات خاورمیانه»، *فصلنامه‌ی مطالعات خاورمیانه*، س ۳، صص ۶۰۴-۵۹۹.
- کمالی، مریم، نوین، حسین، صلاحی، عسگر (۱۴۰۰)؛ بررسی هویت ملی در اشعار کودک و نوجوان (با تکیه بر اشعار ابراهیمی، رحمان دوست، شعبانی و کشاورز)، *فصلنامه‌ی مطالعات ملی*، س ۲۲، ش ۸۵، صص: ۲۹-۴۸.
- گلابی، فاطمه؛ محمدزاده، فاطمه؛ ساعی، مرضیه (۱۳۹۳)؛ «رابطه هویت ملی و هویت قومی در بین دانشجویان (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه تبریز)»، *تغییرات اجتماعی - فرهنگی*، س ۱۲، ش ۴، صص ۱۲۲-۱۰۰.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸)؛ *تجدد و تشخیص، جامعه و هویت شخصی در عصر جدید*، ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.
- مختاری ملک‌آبادی، رضا، عبداللهی، عظیمه‌السادات، و صادقی، حمیدرضا (۱۳۹۳)؛ «تحلیل و بازشناسی رفتارهای زیست محیطی شهری (مطالعه موردی: شهر اصفهان، سال ۱۳۹۱)»، *فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، س ۱۸، ش ۵، صص ۲۰-۱.
- معمار، رحمت‌الله (۱۳۷۸)؛ *سنجش گرایش هویت قومی*، تهران: اداره کل مطالعات مرکز تحقیقات و سنجش برنامه‌های سازمان صداوسیما.
- معینی علمداری، جهانگیر (۱۳۸۱)؛ «تجلی وجدان تاریخی در بوم: هایدگر و سرچشمه‌های تاریخی - مکانی هویت»، *فصلنامه‌ی مطالعات ملی*، ش ۱۴، صص ۲۸-۷.
- منشادی، مرتضی؛ اسمعیل زادگان، بهروز (۱۳۹۶)؛ «بحران آب و مدیریت بحران‌های منطقه‌ای»، *فصلنامه مطالعات بین‌المللی*، س ۳، ش ۵۵، صص ۲۴۱-۲۱۱.
- میرفردی، اصغر (۱۳۹۵)؛ «بررسی رابطه پایگاه اقتصادی-اجتماعی و احساس مسئولیت اجتماعی با رفتار محیط‌زیستی (مورد مطالعه ساکنان نورآباد ممسنی)»، *فصلنامه‌ی آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار*، س ۵، ش ۱، صص ۱۱۴-۱۰۱.
- میرفردی، اصغر (۱۳۹۷)؛ «نگرش محیط‌زیستی و ارتباط آن با میزان دین‌داری در نورآباد ممسنی»، *فصلنامه‌ی آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار*، س ۷، ش ۲، صص ۱۰۱-۹۱.
- میرفردی، اصغر و عبدالله ولی‌نژاد (الف) (۱۳۹۶)؛ «بررسی تفاوت‌های جنسیتی در هویت ملی دانشجویان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه یاسوج)»، *فصلنامه‌ی مطالعات ملی*، س ۱۸، ش ۱، صص ۱۳۴-۱۱۹.
- میرفردی، اصغر و عبدالله ولی‌نژاد (ب) (۱۳۹۶)؛ «واکاوای رابطه هویت ملی و میزان دین‌داری در مناطق در حال گذار (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه یاسوج)»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، س ۱۸، ش ۱، صص ۱۴۲-۱۶۸.
- میرفردی، اصغر؛ حیدری، آرمان و طیبه دمساز (۱۳۹۶)؛ «بررسی تاثیر مسئولیت‌پذیری بر رفتارهای محیط‌زیستی با میانجی‌گری رسانه‌ها (نمونه موردی: شهر اهواز)»، *مجله آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار*، س ۶، ش ۱، صص ۶۸-۵۵.
- میرفردی، اصغر؛ ولی‌نژاد، عبدالله (۱۳۹۷)؛ «تحلیل جامعه‌شناختی-راهبردی ارتباط بین هویت ملی و سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه یاسوج»، *مدیریت سرمایه اجتماعی*، س ۵، ش ۱، صص ۹۰-۶۷.
- میلر، دیوید (۱۳۸۳)؛ *ملیت*، ترجمه داوود غرایاق زندی، تهران: تمدن ایرانی.
- نظری، علی‌اشرف (۱۳۸۵)؛ «پست‌مدرنیسم و هویت سیاسی»، *فصلنامه‌ی مطالعات ملی*، ش ۲۷، صص ۱۳۶-۱۱۵.
- نعیمی، امیر؛ مهنی رفتار، رضوان؛ سبحانی، محمدجواد (۱۳۹۷)؛ «بررسی رفتار زیست محیطی زنان روستایی حوضه آبخیز هلیل‌رود شهرستان جیرفت با استفاده از نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده»، *فصلنامه‌ی روستا و*

توسعه، س ۲۱، ش ۳، صص ۹۱-۱۲۷.

- ولی‌نژاد، عبدالله (۱۳۹۴): «بررسی هویت دینی دانشجویان و رابطه آن با برخی عوامل اجتماعی: مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه یاسوج»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی دانشگاه یاسوج. استاد راهنما: اصغر میرفردی، استاد مشاور: مریم مختاری.

- Abeliotis, K., Goussia, D., Sdrali I. (2010); “ How parents report their environmental attitudes: (A case study from Greece) ”. *Environmental Development Sustainable*. 12. PP. 329–39.
- Ajzen, I. (2004); “Constructing a TpB questionnaire: conceptual and methodological considerations”. Available at: pdfs.semanticscholar.org/0574/b20bd58130dd5a961f1a2db10fd1fcbae95d.pdf.
- Botetzagias, L. Dima, A.F. Malesios, C. (2015); “Extending the theory of planned behavior in the context of recycling: the role of moral norms and of demographic”. *Predictors resources, Resources, Conservation and Recycling*, 95, pp 58–67.
- Brick, C., Sherman, D. K., & Kim, H. S. (2017); “Green to be seen” and “brown to keep down: Visibility moderates the effect of identity on pro-environmental behavior”. *Journal of Environmental Psychology*, 51, pp 226-238.
- Brieger, S. A. (2019); Social identity and environmental concern: The importance of contextual effects. *Environment and Behavior*, 51(7), pp 828-855.
- Fielding, K. S. McDonald, R. Louis, W. R. (2008); “Theory of planned behavior, identity and intentions to engage in environmental activism” *Journal of Environmental Psychology*, 28 (4), pp 318-326.
- Fritsche, I., Barth, M., Jugert, P., Masson, T., & Reese, G. (2018); A social identity model of pro-environmental action (SIMPEA). *Psychological Review*, 125(2), 245.
- Gkargkavouzi, A., Halkos, G., & Matsiori, S. (2019); Environmental behavior in a private-sphere context: Integrating theories of planned behavior and value belief norm, self-identity and habit. *Resources, Conservation and Recycling*, 148, pp 145-156.
- Hall, S. (2000). *Who needs Identity?* In: Gray and Evans and Redman, pp. 15-30.
- Klockner, A. CH. (2013); “A comprehensive model of the psychology of environmental behavior- a meta-analysis”. *Global Environmental Change*, 23 (5), pp 1028–1038
- Miller, D. (1995); *On nationality*. Oxford: Clarendon Press
- Prati, G., Albanesi, C., & Pietrantonio, L (2017); “The interplay among environmental attitudes, pro-environmental behavior, social identity, and pro-environmental institutional climate. A longitudinal study”. *Environmental Education Research*, 23(2), pp176-191.
- Purdie, N. & Wilss, L (2007); “Australian national identity: Young peoples , conceptions of what it means to be Australian”, *National Identities*, Vol. 9, No. 1, pp 67-82.
- Taylor, S. Todd, P (1997); “Understanding the determinants of consumer composting behavior”. *Journal of Applied Social Psychology*, 27(7), pp 602-628.

